

УДК [364-7:355.088](73)

Гусак Н. Є., Нескородяна О. П.

ВІЙСЬКОВІ СОЦІАЛЬНІ ПРАЦІВНИКИ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

У статті розглянуто завдання, функції, а також вимоги до військових соціальних працівників у США та їхньої кваліфікації. Особливу увагу автори звертають на етичні аспекти діяльності соціальних працівників, що обумовлені військовою культурою.

Ключові слова: військова соціальна робота, військовий соціальний працівник, завдання, функції, кваліфікація, етика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування актуальності теми. Соціальна робота з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей стає все більш актуальною сьогодні в Україні. Згідно з інформацією, оприлюдненою Генеральним штабом Збройних Сил України, за два роки збройного конфлікту понад 120 тисяч військовослужбовців та працівників Збройних Сил України отримали статус учасника антитерористичної операції, понад дві тисячі військовослужбовців загинули, близько восьми тисяч отримали поранення.

Результати досліджень Мансон та Лабі (Munson С., 1999 [13]; Laby С., 2012 [11]) демонструють, що в багатьох військових з перших днів перебування в гарячих точках спостерігаються ознаки стресу, дехто з них починає зловживати алкоголем та наркотиками. Особливу увагу Осборн, Гейдж та Ролбецькі (Osborne V., Gage A. & Rolbieski A., 2012 [16]) звертають на труднощі, що виникають у жінок, які перебувають на військовій службі. Крім того, на думку Батен, Блеже та Шартран (Batten S., 2012 [2]; Blaisure K., 2012 [5]; Chartrand M., 2008 [7]), виникають певні труднощі і в родині, яка має навчитися жити певний час без одного зі своїх членів або пережити його втрату.

Із метою запобігання таким проблемам та своєчасного реагування на них втручання фахівців має відбуватися вже з перших днів

перебування військовослужбовця в нових для нього умовах, продовжуватися після його демобілізації та отримання статусу ветерана чи учасника бойових дій, а також передбачати систематичну роботу з родинами.

У багатьох країнах світу, як наголошують Гасан, Мансон та Рубін (Hassan A., 2012 [10]; Munson С., 1999 [13]; Rubin A., 2013 [17]), такі завдання виконують військові соціальні працівники (military social workers). Їхня діяльність інституціалізована в окремий напрям соціальної роботи – військову соціальну роботу. Наприклад, у США військова соціальна робота має свою організаційну структуру, нормативно-правове регулювання, стандарти надання послуг, передбачає освітньо-кваліфікаційні вимоги до військових соціальних працівників, специфічну професійну підготовку та дотримання етичних принципів. Посади військових соціальних працівників запроваджені при Міністерстві оборони США, а робота з ветеранами стала настільки актуальною, на думку Міллер (Miller T., 2012 [12]), що для її координації окремо було створено Міністерство у справах ветеранів.

В Україні посад військових соціальних працівників наразі не існує в силових структурах та відомствах. В умовах антитерористичної операції на сході країни на практиці їхні функції часто підміняються роботою волонтерів, які не мають відповідної професійної підготовки. Активними

також є психологи, професійна діяльність яких суттєво відрізняється від роботи соціальних працівників. Однак вони також не мають відповідних повноважень для роботи з військовослужбовцями та членами їхніх родин. Таким чином, важливо з'ясувати, в чому ж полягають завдання та функції соціальних працівників з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей у тих країнах, де військова соціальна робота розвивається вже не одне десятиліття.

Мета нашої статті – описати завдання та функції військових соціальних працівників у Сполучених Штатах Америки, а також вимоги до їхньої кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Становлення військової соціальної роботи в США відбувалося протягом останніх 60 років, і якщо на початку військові соціальні працівники працювали лише з військовослужбовцями, що мали проблеми психічного здоров'я, то сьогодні поле їхньої професійної діяльності є значно ширшим. А. Гасан (A. Hassan) наголошує на тому, що сьогодні військова соціальна робота розширює сферу професійної діяльності та розглядається як «невідокремний компонент недавно сформованої емпатійної соціальної відповіді держави на наслідки війни і передбачає професійне втручання, що стосується не лише охорони здоров'я військових, а й забезпечення гідного життя ветеранів та членів їхніх сімей» (тут і далі переклад з англійської наш. – Н. Г., О. Н.) [10]. Відповідно, завдання військових соціальних працівників у США різні дослідники визначають по-різному. Каргер, Осборн, Гайдж, Ролбецкі, Ватен, Драпальські, Декер, Де Віва, Моріс, Ман, Корніс-Поп, Машіма, Рот, МакЛенан, Пікон, Гамонд, Гу-Йошіно, Ісакі, Сінгсон, Франк (Carter P., Osborne V., Gage A. & Rolbiecki A., Batten S., Drapalski A., Decker M., DeViva J., Morris L., Mann M., Cornis-Pop M., Mashima P., Roth C., MacLennan D., Picon L., Hammond C., Goo-Yoshino S., Isaki E., Singson M., Frank E.) наголошують на тому, що вони надають послуги з оцінки потреб, соціальної адаптації військовослужбовців до умов війни, проводять консультації із запобігання посттравматичному стресовому розладу, залежності від психоактивних речовин, депресії та апатії [2; 6]. Бедер, Дейлі та Гасан (Bedder J., Daley J., Hassan A.) акцентують на тому, що військові соціальні працівники здійснюють свою роботу у військових зонах і сприяють пристосуванню військовослужбовців до відсутності близьких, а також допомагають встановити нові соціальні зв'язки один з одним [3; 9]. Такі відмінності в розумінні можуть бути пов'язані з тим, що

військові соціальні працівники працюють у різних організаціях, які координують структурні підрозділи Збройних сил чи виконавчі органи уряду, як-от Міністерство оборони чи Міністерство у справах ветеранів.

Узагальнені завдання військових соціальних працівників визначила американська Рада з освіти соціальної роботи (Council of Social Work Education) у Рекомендаціях з практики військової соціальної роботи (Advanced Social Work Practice in Military Social Work) [1]. Це такі: «...неперервна діяльність, політичні, адміністративні заходи та адвокація, включаючи впровадження послуг з попередження, лікування та реабілітації для клієнтів соціальних служб, ветеранів, їхніх сімей і громад, у яких вони живуть» [1].

Залежно від сфери діяльності та організаційної структури відрізняються й функції соціальних працівників. На офіційному сайті Збройних сил США серед функцій соціальних працівників зазначено таке: (1) проведення клінічного консультування, кризового втручання, усунення негативних наслідків війни, навчання і тренування, супервізії, проведення досліджень, адміністрування, консультування та розвиток політики в питаннях військової соціальної роботи; (2) прискорення видужання та поліпшення емоційного самопочуття військовослужбовців, їхніх сімей та інших бенефіціарів; (3) координація та нагляд за медичним доглядом клієнтів, планування та реалізація заходів із запобігання хворобам та впровадження заходів із поліпшення догляду за здоров'ям; (4) презентація особливих заходів із підтримки здоров'я клієнтів колегам на всіх рівнях [20]. На офіційному сайті Військово-морських сил США функції дещо відрізняються, зокрема, вони є такі: (1) адвокація, координація та консультування діючих військовослужбовців або тих, хто закінчив військову службу, та їхніх сімей; (2) координація ресурсів та заходів у соціальній, психологічній, поведінковій, медичній, фінансовій, освітній реабілітації клієнтів; (3) терапія психічного здоров'я: від лікування фізичного стану клієнтів до роботи із сім'єю та ліквідації травматичного досвіду; (4) кризове втручання [19]. Тобто Військово-морські сили більше уваги звертають на практичну роботу військових соціальних працівників з клієнтами, включаючи й діяльність медичного соціального працівника, в той час як Збройні сили більшою мірою акцентують на соціальному адмініструванні та координації.

Профайл спеціальності соціального працівника в державних установах (Social workers in Government Agencies. Occupational profile)

Національної асоціації соціальних працівників регламентує відповідну посаду в Міністерстві оборони та Міністерстві у справах ветеранів, яка передбачає виконання більш загальних функцій: ведення випадку, планування звільнення військовослужбовців (discharge), адміністрування роботи соціальних працівників і т. ін. [21].

Функції військових та звичайних соціальних працівників мають певні відмінності, серед яких Мансон (С. Munson) виокремлює такі основні: 1) військові соціальні працівники під час роботи використовують увесь спектр підходів і технік соціальної роботи; 2) військовий соціальний працівник весь час перебуває в процесі кар'єрного зростання і розвитку, бо кожен випадок не схожий на інший; 3) висока професійна підготовка військових соціальних працівників, які для здійснення практики повинні мати диплом магістра, а деякі посади вимагають і диплом PhD (наприклад, соціальні працівники при Міністерстві оборони) [13]. Виконання таких функцій передбачає високу кваліфікацію військового соціального працівника [17; 19].

Оперативна група Ради з освіти соціальної роботи (Council of Social Work Education Task Force) розробила освітню програму із військової соціальної роботи, де сформульовано перелік рекомендованих практичних навичок, поведінкових та етичних принципів і перелік ключових компетентностей таких працівників. Діяльність військових соціальних працівників додатково регулюють національні Стандарти практики соціальної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та їхніми сім'ями, розроблені та прийняті Національною асоціацією соціальних працівників (National Association of Social Workers Standards for Social Work Practice with Service members, Veterans and their Families) [14]. Ці уніфіковані стандарти зорієнтовано на такі етичні принципи: (1) прихильність: відповідальність за добробут клієнта; (2) компетентність: демонстрація високого рівня знань, умінь та навичок, отриманих під час навчання, тренування, ліцензування, сертифікації та професійного досвіду; (3) культурна компетентність: розуміння ролі оточення клієнта, суспільні цінності, норми, які впливають на його поведінку; (4) розуміння та звітування: знання та розуміння дилем, які можуть мати вплив на клієнта; (5) цілісність: сприяння наданню послуг найвищої якості; (6) приватність та конфіденційність (окрім випадків, які не загрожують життю чи здоров'ю клієнта); (7) захист прав клієнтів та їхніх сімей; (8) повага до особистості; (9) право на самовизначення клієнта; (10) соціальна та політична дія: створення

умов для соціального включення клієнтів. Під час роботи застосовуються й інші стандарти, з огляду на особливості групи клієнтів та їхні специфічні потреби.

Важливою для військових соціальних працівників є адаптація їхньої роботи до особливої культури військових. Лабі (С. Luby) зазначає, що *«кожна військова галузь має власну місію, лексику, ключові цінності. Така уніфікованість створює культурну ідентичність і сприяє комунікації та згуртованості її членів»* [11]. Ця дослідниця наголошує, що ефективнішими є послуги, які надають працівники, обізнані зі специфікою військової культури.

У Збройних силах США декларовані такі базові етичні принципи військової соціальної роботи: чесність, вірність, відповідальність, звітність, справедливість, турбота, повага, дотримання обіцянок, відповідальність громади, прагнення досконалості. У мирні часи соціальний працівник послуговується класичними цінностями соціальної роботи (наснаження, повага до особистості, право на самовизначення і т. ін.). У військовій присязі в армії (Uniformed Code of Military Justice) зазначено, що за потреби військовий має пожертвувати життям та здоров'ям. З огляду на це Саймонс та Рикрафт (S. Simons та R. Ruckraft) стверджують, що тому деякі цінності (наприклад, цінність та якість життя клієнта) нівелюються [18]. Дуже важливим аспектом підготовки військових соціальних працівників є також оволодіння навичками вирішення етичних дилем, що стосуються вимог професійної діяльності та особливостей військової культури.

Висновки

Військова соціальна робота є інноваційним напрямом соціальної роботи для нашої країни. Впровадженню практики діяльності військових соціальних працівників в Україні перешкоджає нерозуміння завдань та функцій військових соціальних працівників, відмінностей їхньої діяльності від психологів чи інших соціальних працівників загального профілю, неусвідомлення потреби здійснення фахової соціальної роботи у військових структурах.

На відміну від США, в Україні відсутні стандарти здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей. Їх розробка та контроль за виконанням – це завдання професійних асоціацій соціальних працівників, які на сьогодні в Україні не діють.

При Міністерстві оборони України немає посади військового соціального працівника, який

повинен виконувати функцію керівника напряму військової соціальної роботи, здійснювати комунікацію з професійними асоціаціями. Штатні військові соціальні працівники повинні працювати й при військових шпиталях.

Наразі в Україні немає програм підготовки військових соціальних працівників, школи

соціальної роботи при ВНЗ цей напрям соціальної роботи не розробляють.

Впровадження практики діяльності військових соціальних працівників в Україні, як це сьогодні здійснюється в США, потребує значних зусиль і не може бути інституалізовано в найближчі роки.

Список літератури

1. Advanced social work practice in military social work [Electronic resource]. – Alexandria, VA : Council on Social Work Education. – 2010. – Mode of access: <http://www.cswe.org/File.aspx?id=76078>. – Title from the screen.
2. Batten S. J. Veteran interest in family involvement in PTSD treatment / S. J. Batten, A. L. Drapalski, M. L. Decker et al. // Professional Psychology: Research and Practice. – 2011. – No. 42. – P. 47–55.
3. Beder J. Advances in social work practice with the military / J. Beder. – London : Routledge, 2012. – 328 p.
4. Beder J. Social work in the Department of Defense Hospital: impact of the work [Electronic resource] / J. Beder // Advances in Social Work. – 2012. – Vol. 13, no. 1. – Mode of access: <https://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/1866/1959>. – Title from the screen.
5. Blaisure K. Serving military families in the 21st century / K. Blaisure, T. Saathoff-Wells, A. Pereira et al. – New York and London : Routledge, 2012. – 289 p.
6. Carter P. Needs assessment: Veterans in the Western United States [Electronic resource] / P. Carter, K. Kidder. – Center for a New American Security. – 2013. – Mode of access: http://www.cnas.org/sites/default/files/publications-pdf/CNAS_NeedsAssessment_CarterKidder.pdf. – Title from the screen.
7. Chartrand M. M. Effect of parents wartime deployment on the behavior of young children in military families [Electronic resource] / M. M. Chartrand, D. A. Frank, L. F. White, T. R. Shop // Archives of Pediatric and Adolescent Medicine. – 2008. – No. 162. – P. 1009–1014. – Mode of access: <http://archpedi.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=380425>. – Title from the screen.
8. Cornis-Pop M. Cognitive-communication rehabilitation for combat-related mild traumatic brain injury [Electronic resource] / M. Cornis-Pop, P. A. Mashima, C. R. Roth et al. // Journal of Rehabilitation Research & Development (JRRD). – 2012. – Vol. 49, no. 7. – Mode of access: <http://www.rehab.research.va.gov/jour/2012/497/cornispop497.html>. – Title from the screen.
9. Daley J. Embracing the diversity of military social work [Electronic resource] / J. Daley, A. Hassan // Advances in Social Work. – 2012. – Vol. 13, no. 1. – Mode of access: <https://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/123/1967>. – Title from the screen.
10. Hassan A. Social work practice with the military / A. Hassan, M. Flynn. – Hoboken, N. J. : John Wiley & Sons, 2012. – 412 p. – (Social work fields of practice: historical trends, professional issues, and future opportunities).
11. Luby C. Promoting military cultural awareness in an off-post community of behavioral health and social support service providers [Electronic resource] / C. Luby // Advances in Social Work. – 2012. – Vol. 13, no. 1. – Mode of access: <https://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/1873>. – Title from the screen.
12. Miller T. The handbook of veterans' health: history, challenges, issues, and developments / T. Miller. – Santa Barbara, California : ABC-CLIO, LLC, 2012. – 1570 p.
13. Munson C. Social work practice in the military / C. Munson, J. Daley. – London and New York : Routledge, 1999. – 358 p.
14. NASW Standards for social work practice with service members, veterans and their families [Electronic resource] // National Association of social workers. – 2012. – Mode of access: <https://www.socialworkers.org/practice/military/documents/MilitaryStandards2012.pdf>. – Title from the screen.
15. National Guard and reserves [Electronic resource] / V. Osborne, A. Gage, A. Rolbiecki // Center of deployment psychology. – 2012. – Mode of access: http://deploymentpsych.org/sites/default/files/mc_resources/Psychosocial%20Effects%20of%20Trauma%20on%20Military%20Women%20Serving.pdf. – Title from the screen.
16. Osborne V. Psychosocial effects of trauma on military women serving in the National Guard and reserves / V. Osborne, A. Gage, A. Rolbiecki // Center of deployment psychology. – 2012.
17. Rubin A. Handbook of military social work / Allen Rubin, Eugenia L. Weiss, Jose E. Coll. – Hoboken, N. J. : John Wiley & Sons, 2013. – 608 p.
18. Simmons C. Ethical challenges of military social workers serving in a combat zone [Electronic resource] / C. Simmons, R. Rycraft // Social Work. – 2010. – Vol. 55, no. 1. – Mode of access: <https://www.questia.com/read/1G1-215304821/ethical-challenges-of-military-social-workers-serving>. – Title from the screen.
19. Social work in America's Navy [Electronic resource] // America's Navy. – Mode of access: <http://www.navy.com/careers/healthcare/clinical-care/social-work.html#ft-qualifications-&requirements>. – Title from the screen.
20. Social worker in the U. S. Army [Electronic resource] // U. S. Army. – Mode of access: <http://www.goarmy.com/careers-and-jobs/amedd-categories/medical-service-corps-jobs/social-worker.html>. – Title from the screen.
21. Social workers in Government agencies: occupational profile [Electronic resource] // Washington : National Association of Social Workers. – 2011. – Mode of access: <http://workforce.socialworkers.org/studies/profiles/Government%20Agencies.pdf>. – Title from the screen.

N. Gusak, E. Neskorodiana

MILITARY SOCIAL WORKERS IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Military social work in the US involves direct practice; policy and administrative activities; and advocacy including providing prevention, treatment, and rehabilitative services to service members, veterans, their families, and their communities. In addition, military social workers develop and advance programs, policies, and procedures to improve the quality of life for clients and their families in diverse communities. Military social workers provide assistance and treatment in the transition from military to

veteran status, including a continuum of care and services for military personnel and their families. But the functions of military social workers vary in different agencies that belong to the US Armed Forces, the US Department of Defense, or the US Department of Veterans Affairs.

Military social workers have special requirements for their qualification such as US citizenship; experience in social work in the United States; Master's degree in social work at a school accredited by the Council of Social Work Education; receiving clinical supervision of a social worker for at least two years; a license or a certificate of clinical social worker; age from 18 to 41 years, etc. Their practice is regulated by the National Association of Social Workers Standards for Social Work Practice with Service members, Veterans and their Families. A very important issue for their practice is also knowledge of military culture and ethics. Basic ethical principles of military social work, declared the United States Armed Forces, include honesty, loyalty, responsibility, accountability, fairness, caring, respect, respect for promises, responsible community, striving for perfection. The Uniformed Code of Military Justice states that the military (if it is necessary) should sacrifice life and health for general wellbeing.

Keywords: military social work, military social worker, objectives and functions, skills, ethics.

Матеріал надійшов 07.07.2016

УДК 364

Кабаченко Н. В., Смик І. О.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблеми становлення та розвитку Університетів третього віку в Україні, в яких навчаються люди похилого віку, зокрема особливості їх організаційної діяльності, структури та методи навчання, досвід окремих університетів. Здійснено аналіз вітчизняних і міжнародних практик впровадження концепції «освіти впродовж життя» для людей похилого віку.

Ключові слова: освіта впродовж життя, люди похилого віку, навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна вже тривалий час входить до числа демографічно старих країн світу. До того ж характерною особливістю її вікової структури є те, що постаріння населення зростає лише «знизу» за рахунок високої смертності дорослого населення та зниження народжуваності. Частка населення, яке старше 60 років, становить понад 20 %, причому, за даними демографічних прогнозів, уже до середини цього сторіччя

очікується зростання цього показника до 38 %, зокрема, частка людей, що досягли 80-річного віку, і старших збільшиться у 3,5 рази [3]. Це означає, що Україна й надалі залишатиметься однією з «найстаріших» країн світу, що, своєю чергою, вимагає відповідних заходів як на державному рівні, так і з боку громадянського суспільства.

У 2009 р. завдяки підтримці Фонду народонаселення ООН в Україні та за активної